

kako je od otpuštenih najviše (77%) bilo pripadnika židovske vjerske zajednice, ali su otpuštane i neke druge manjine. Iako je većinu otkaza pratila ravnodušnost, dio otpuštenih radnika ipak je zadržan ili s vremenom vraćen na posao. Mahom je to bilo stručno osoblje, većinom inženjeri u tehničkim tvrtkama.

Posljednji referat na skupu održao je Davor Kovačić. Tema je bila "Represivne mjere redarstvenih vlasti NDH prema pripadnicima Hrvatske seljačke stranke (HSS-a) u Drugom svjetskom ratu". Kovačić se okrenuo analizi postupaka i stavova NDH prema istaknutim pripadnicima u međuraću najveće hrvatske političke stranke – HSS-a. Naime, odmah po stvaranju NDH nove vlasti zabranjuju rad svih političkih stranaka, što se posebice odnosilo na HSS koji je shvaćen kao prijetnja za novi režim. Kovačić ocjenjuje kako većina vodstva HSS-a nije pružila masovnu potporu NDH, iako je desno krilo stranke ušlo u strukture njezine vlasti. Unatoč progonima članova njegova vodstva, HSS ostaje cijelo vrijeme rata raditi u tajnosti protiv tvrdog režima NDH, što se vidi i u pružanju potpore neuspjelim planovima Lorkovića i Vokića.

Skup je završen u popodnevним satima nakon završne rasprave u kojoj se istaknula vrijednost izrečenih izlaganja. Ovaj skup pokazao je mnoštvo različitih istraživačkih tema i mogućnosti pristupa njihovu izučavanju te naglasio kako hrvatska historiografija radi dosta na rasvjetljavanju kompleksnih problema iz razdoblja Drugog svjetskog rata. Na samom kraju jedan od organizatora, prof. dr. Ivo Goldstein, izrazio je nadu da će se ubrzo osigurati sredstva te će se izlaganja s ovoga skupa moći pročitati u posebno priređenom zborniku.

STIPICA GRGIĆ

Znanstveni kolokvij *List "Primorac" i Primorska tiskara u Kraljevici*, Kraljevica, 27. svibnja 2011.

U povodu obilježavanja 150. obljetnice Narodne knjižnice i čitaonice organiziran je u Kraljevici znanstveni kolokvij *List "Primorac" i Primorska tiskara u Kraljevici*. Skup su organizirale kraljevička Čitaonica i Udruga u kulturi "Stol". Uz kolokvij je otvorena i izložba povijesnog gradiva koje je pohranjeno u Narodnoj čitaonici. Tom prigodom vidjelo se koliko može biti uspješna suradnja između lokalnih ustanova i ključnih nacionalnih institucija na primjeru integralne digitalizacije lista *Primorac* i pravila Primorske tiskare koji su sada dostupni i putem interneta.

Ukupno jedanaest izlagača govorilo je o raznim aspektima teme koje su organizatori podijelili u četiri skupine: povijesne prilike, kraljevička Čitaonica, list *Primorac* i Primorska tiskara. Tako su u prvom dijelu govorili predstavnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, koji su uvodno ponudili jezgrovit pregled zbivanja u banskoj Hrvatskoj i Kraljevici. Darko Dukovski razložio je 1870-e godine kroz primjenu teorija nacionalne integracije i modernizacije. Posebice je naglasio utjecaje nagodbenih zakona i međunarodnih kretanja koji su omogućili pokretanje neophodnih reformi

u vrijeme Mažuranićeva banovanja, ali uz zamjetna ograničenja nametnuta putem stranih/izvanhrvatskih uprava, što je osobito bilo vidljivo na primjeru riječkog prozvizorija. Sljedeća govornica, Andrea Roknić Bežanić, osvrnula se na povijesni položaj Kraljevice. Prema njenoj analizi Kraljevica je tijekom nagodbenog razdoblja zadržala kontinuitet gospodarske važnosti, što je vidljivo zbog gradnje arsenala, a od kraja XIX. st. i poticanja zdravstvenog turizma. Ipak, nekadašnji sjaj pomorstva nepovratno je izgubljen jer su poluge političke moći izvan dohvata domaćih elita. Supremacija ugarske strane neminovno je označila ekonomski pad, a upravo je Kraljevica bila jedna od prvih žrtava takvog odnosa snaga. Maja Polić podrobno je istražila ulogu kraljevičke Čitaonice, smještajući je u povijest tog tipa ustanova koji je cvjetao od 1830-ih u ozračju nacionalnog pokreta. Na temelju uvida u zapisnike i druge bilješke Čitaonice ona je minuciozno rekonstruirala sastav njenih članova i poslove kojima se bavila. Iskoristila je prigodu da skrene pozornost i na nepoznatu činjenicu da od 1912. Kraljevica dobiva Radničku čitaonicu, što je bio pokazatelj novih socijalnih kretanja na tom području. Kakvo je bilo mjesto lista *Primorac* u kontekstu hrvatskog novinstva druge polovice XIX. st. prikazala je Vlasta Švoger. Kao glavna stručnjakinja za povijest hrvatskog novinstva toga vremena, ona je smjestila kraljevički list u niz izdanja koja se počinju masovno pojavljivati od prijelomne 1848. godine. List je u početku izlazio kao politički tjednik, a od 1874. tiskao se dva puta tjedno. Vrlo je sadržajno opisala strukturu *Primorca* i istaknula da je riječ o drugom hrvatskom listu koji je bio organiziran u obliku dioničarskog društva. List nije bio u vlasništvu neke od stranaka, što je bilo uobičajeno za to razdoblje, ali je bio izrazito politički angažiran. Moja malenkost govorila je o značaju pravaštva u vremenu *Primorčeva* izlaženja (1873.-1878.) s namjerom da pokaže kako je unatoč političkoj bliskosti kraljevičkog kruga – u kojemu glavnu riječ ima saborski zastupnik Milan Mikanec – s pravašima pri kritici politike bana Mažuranića i njegovih pomagača iz redova Narodne stranke ipak bila riječ o idejno različitim političkim koncepcijama. Analiza članaka u *Primorcu* i Mikančevih saborskih govora nesumnjivo potvrđuje odmak od sastavnih dijelova Starčevićeve ideologije. S druge strane, pojava novih pravaških imena, poput Frana Folnegovića, ili onih koja će to tek postati, kao što je bio Josip Frank, ostavljaju prostor za moguće prevladavanje ideoloških sporova radi obostrane aktivnosti na suzbijanju vladavine “narodnjaka” toga vremena. Mladen Plovanić izložio je razne podatke o Primorskoj tiskari i *Primorcu* u kraljevičkom ambijentu. Opisao je izborni kotar Kraljevicu i izborne kampanje, primjenu modela tabora u svrhu političkog okupljanja i isticanja patriotskih osjećaja odnosno težnje za emancipacijom od tuđinskih utjecaja. Prema njegovu mišljenju, to je područje bilo odraz simbioze narodnjaštva i pravaštva. I u njegovu izlaganju pokazalo se da je prijašnje vrijeme prosperiteta neumitno prošlo, što je omogućilo Rijeci da zadrži dominantni položaj na ovom dijelu jadranske obale. Jedna od organizatorica skupa, Radmila Toić, govorila je nadahnuto o obitelji Polić i važnijim gospodarskim temama koje su se pojavljivale na stranicama *Primorca*. Polići su ostavili jedan od dubljih tragova među primorskim obiteljima. Obilježavalo ih je poznavanje privrednog poslovanja, težnja da domaći kapital ulažu u domaće gospodarstvo i briga za školovanje svojih članova. Izrazito su dobro procjenjivali poduzetničku klimu u čitavoj Monarhiji i nastojali su primjenjivati tadašnje standarde u domaćoj sredini na području brodarstva, podizanja štedionica i tiskara. Predavanje je bilo popraćeno slajdovima koji su uvjerljivo pokazivali tadašnje mjesto kraljevičkih pomoraca u svjetskom brodarstvu. Slijedio je nastup Irvina Lukežića o riječkim dopisima u *Primorcu*. Usmjerio

je pozornost na raznorodnost tema koje su se javljale u tim dopisima, a prema njegovu sudu one su obrađene u skladu s primorskim mentalitetom trezvenosti i poduzetnosti. Kao primjer odnosa prema nositeljima vlasti uzeo je dolazak Jovana Živkovića u Rijeku, koji je ukazivao na apsurdnost da o moru i morskim pitanjima presudnu riječ imaju osobe koje nemaju nikakve veze s tim problemima. Nadalje, Primorac je pisao o nestašici umnih ljudi u Rijeci, ciljajući na procese odnarođivanja i brisanja domaćih intelektualnih tragova u tom gradu na tragu ugarske imperijalne hegemonije. Jelena Đukić obradila je s odsutnom Suzanom Cohom važnost *Primorca* na književnom području. Njihove su ocjene da su književne teme zauzimale rubni dio u uređivačkoj politici lista, a mogu se pronaći u sljedećim rubrikama: "Podlistak", "Prosvjeta" i "Naši dopisi". List je davao prednost popularnim temama, pa i onima s jakom političko-socijalnom dimenzijom iz pera Ante Kovačića, a u uređivanju je važno polazište bila činjenica da su trgovci i pomorci bili glavni čitatelji tekstova. Kad je riječ o inozemnim utjecajima, tamo je izražena težnja za smanjivanjem njemačke, a jačanjem zastupljenosti francuske književnosti. Druga organizatorica skupa, Milanka Gudac, vješto je apsolvirala povijest Primorske tiskare koju je do svoje propasti financijski podupirala Primorska štedionica. Pomnom raščlambom ustanovila je da je tiskara objavila gotovo 600 brojeva lista *Primorac* i dvadesetak knjiga domaćih i inozemnih autora. Uz knjige i rasprave ta se izdavačka kuća bavila i tiskanjem raznih tiskanica. Kolokvij je okončan izlaganjem poznate etnologinje dr. Ljiljane Marks Šikić o Franu Mikuličiću i njegovim prinosima proučavanju tradicijskog naslijeđa.

Ovaj skup bavio se, uvjetno rečeno, malom temom. No izlagači su uvjerljivo pokazali da je Kraljevica bila žarišna točka s velikim značajem u hrvatskoj prošlosti i da kao takva treba biti nezaobilazna točka historiografskih propitivanja. Njihova izlaganja ujedno su odličan primjer kako se jedan predmet istraživanja može obrađivati kroz sitnozor različitih disciplina. Organizator je pak pokazao da su skupovi u manjim mjestima gotovo uvijek izraz velikog entuzijazma, koji rezultira ispunjenim događajem i višestranim zadovoljstvom. Stoga mu treba uputiti izraze iskrene zahvale jer se time istraživačima često potvrđuje smisao njihova poslanja, koji u metropolama i velikim ustanovama polako isparava.

STJEPAN MATKOVIĆ

Međunarodna naučna konferencija *Bosna i Hercegovina 1941: Novi pogledi*, organizatori: Institut za istoriju Sarajevo, Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta Sarajevo, Odsjek za historiju Fakulteta humanističkih nauka Mostar i Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta Tuzla, 23.–24. lipnja 2011.

U Konjicu i Mostaru održan je dvodnevni međunarodni skup o Bosni i Hercegovini tijekom 1941. u organizaciji četiriju ustanova iz današnjeg federalnog dijela toga područja koje su navedene u zaglavlju ovog kratkog prikaza. Skup je kraćim govorom otvorio Husnija Kamberović, ravnatelj Instituta za istoriju iz Sarajeva, poznat široj historiografskoj javnosti po brojnim radovima iz suvremene povijesti, čiji su rezultati